

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО МОЗ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МОДЕЛЮВАННЯ
ТА АНАЛІЗУ ПАТОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ

**МОВНА КОМУНІКАЦІЯ:
НАУКА, КУЛЬТУРА, МЕДИЦИНА**

**МАТЕРІАЛИ ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

4–5 червня 2020 року

Тернопіль
ТНМУ
«Укрмедкнига»
2020

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту моделювання та аналізу патологічних процесів (протокол № 9 від 06.05.2020)

Редакційна колегія:

Шульгай Аркадій Гаврилович – в. о. ректора Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, доктор медичних наук, професор

Кліщ Іван Миколайович – проректор з наукової роботи Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, заслужений діяч науки і техніки України, доктор біологічних наук, професор

Вихрущ Анатолій Володимирович – завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, заслужений працівник освіти України, доктор педагогічних наук, професор

Федчишин Надія Орестівна – завідувач кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, доктор педагогічних наук, професор

Усі матеріали збірника подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

Мовна комунікація: наука, культура, медицина : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 4-5 черв. 2020 р.). – Тернопіль : ТНМУ, 2020. – 124 с.

Матеріали збірника присвячено висвітленню проблем, які обговорювалися на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мовна комунікація: наука, культура, медицина»: теоретичні основи мовної комунікації медичних працівників; професійне спілкування в полікультурному середовищі; розвиток комунікативної компетенції студентів медичних університетів; формування україномовної компетенції іноземних студентів; деонтологічні аспекти професійного мовного спілкування. Видання призначене для науковців, аспірантів, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться здобутками в галузі освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Лановик М. Б., Лановик З. Б.
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

МОВА ЯК ЗАСІБ КАТЕГОРИЗАЦІЇ СВІТУ

Уже В. фон Гумбольдт у праці «Про різну будову людських мов та її вплив на духовний розвиток людства» [1] на основі пошуків своїх попередників (зокрема Гамана і Гердера) утвердив думку про те, що «мова народу є його дух, а дух народу є його мова», що мова вбирає своєрідність та духовні особливості своєї нації, тому кожна мова є своєрідним світоглядом. Мову, як і мистецтво, слід розуміти не просто як витвір духу, а як особливу енергію, постійну дію, творчість.

Така «енергетична» теорія мови та мистецтва була панівною в наукових пошуках XVIII–XIX ст., зокрема у спробах втілити ідею «універсального словника» духу. Суголосні теорії кінця XVIII–XIX ст. були об'єднані певною множиною спільних положень. *По-перше*, вчені погоджувались у тому, що взаємозалежність думки та слова чітко показує, що мова є не стільки засобом вираження відомої істини, скільки відкриттям ще невідомої; а відмінність між мовами – це відмінність не знаків та звуків, а відмінність у самих поглядах на світ, закорінених в національній свідомості та культурі. *По-друге*, мова є організуючою формою сприймання, що активно залучена у феноменальну структуру сприйняття світу, формування світогляду. *По-третє*, мова – це окремий духовний світ.

В Україні ці ідеї значно доповнив О. Потебня. Зокрема в його працях порушується проблема *різновекторних напрямів думки і зумовлених цим прийомів мислення, оформлення дійсності*. Таким чином, «О. Потебня вперше у світовій науці досить докладно зосередився на тих когнітивних аспектах етнолінгвістики [...], що окреслюють *різну категоризацію світу у різних мовах, «прийомах мислення»*, що залежать від особливостей етнокультурного досвіду, від субстанціальної та структурної своєрідності відповідних мов та різних вербальних картин світу» [3, с. 121]. У його теорії багато уваги звернено на національну своєрідність творчості, що первісно криється в мові. У цьому аспекті український вчений значно випередив ідеї Е. Сепіра, Б. Лі Уорфа та Л. Вайсгербера, що становлять основу новітнього підходу – теорії про взаємозумовлення мови, культури та нації.

Так звана гіпотеза Сепіра-Уорфа також виходить з положення, що мова становить основу тієї картини світу, яка складається кожною людиною і гармонізує велику кількість предметів та явищ навколишньої дійсності. Можна сказати, що мова не просто відображає світ, а будує в нашій свідомості ідеальний

світ, тобто конструює іншу реальність, з якою людина має справу перш, ніж з предметами довкілля. Отже, людина бачить світ так, як вона говорить. Тому люди, які розмовляють різними мовами, і світ бачать по-різному.

Згідно з цією теорією, реальний світ створюється завдяки мовним особливостям кожної конкретної культури, де кожна мова володіє власним способом репрезентувати одну і ту ж реальність. Мова фіксує рівень переживань, визначає процеси сприймання та мислення. Слово відображає не самі предмет чи явище, а те, як їх бачить окрема людина, крізь призму детермінованої її культурою картини світу, що існує в її свідомості. Свідомість кожної людини формується внаслідок особистого досвіду та досвіду її попередніх поколінь.

Мова, мислення і культура настільки взаємопов'язані, що не можуть існувати та функціонувати осібно. Відтак світ людини постає у трьох його вимірах: 1) реальний світ, дійсність; 2) культурна картина світу; 3) мовна картина світу (поняття запропоноване Л. Вайстербером). Шлях від реального світу до його розуміння та вираження у слові в різних націй різний. Культурна картина світу вербалізується і реалізується в мові, де вона зберігається і передається з покоління в покоління. У цьому сенсі можна говорити, що «культура є сукупність текстів або складно побудований текст» [4, с. 28]. Але культура – не безсистемне накопичення текстів, а складна ієрархічно організована система: «Культура в цілому може розглядатись як текст. Однак, винятково важливо підкреслити, що це складно влаштований текст, що розпадається на ієрархію «текстів у текстах» і утворює складні переплетіння текстів. Оскільки саме слово «текст» включає в себе етимологію переплетення, ми можемо сказати, що таким тлумаченням ми повертаємо поняттю «текст» його первинне значення» [4, с. 78].

На культурну та мовну реальність впливає низка факторів середовища та внутрішнього життя нації. Найважливішими з них є: **географічне розміщення**, що зумовлює значні відмінності у поглядах на світ та життя; **історичний розвиток**, визначає життя і долю нації, кладе відбиток на людську свідомість і зберігається як пам'ять про минуле; **природа**, тобто світ рослин, тварин, птахів, в якому живе народ і є невичерпним джерелом художніх образів, літературних пейзажів; **релігійна система** вірувань та уявлень, що формує систему морально-етичних цінностей; **словесна та художня народна творчість**, яка ґрунтується на основі розвитку народних ремесел, і фіксує національні поняття краси, естетичних уподобань. Це формує систему національної музики, живопису, словесного мистецтва; а останнє, у свою чергу, становлячи основу літературної системи кожного народу, впливає на формування певних жанрів та форм, художньо-виражальних засобів, національної ритмомелодики тощо.

Таким чином, дійсність «нав'язує» мові її реальність, а та, відповідно, «нав'язує» людині її культуру та бачення світу. Тому один і той же сегмент реальності, одне і те ж поняття мають різні форми мовного вираження у різних культурах, які по-різному сприймають час та простір, формують власне уявлення про красу та моральні цінності. Кожна мова відображає певний спосіб «кодування» світу, визначає його межі. Реальність, яку вона конструює, є унікальною. Опановуючи чужу мову, людина повинна водночас опанувати і

чужий світ, і чужу культуру, навчитися по-новому дивитись на знайомі речі та явища, вивчити «граматику» чужої культури, змінивши своє власне бачення. Тому проблема відтворення національних реалій та категорій світу у художніх творах до сьогодні залишається невичерпаною.

На думку В. Гумбольдта та його послідовників, справжня *ідеальність* мови полягає в її суб'єктивності. Але кожна мова є відголосом загальної природи людини: «Суб'єктивний характер усього людства знову стає сам по собі чимось об'єктивним» [2, с. 87]. Підтвердження цього знаходимо й у концепції О. Потебні: «Різний кут зору, різна перспектива бачення, що властива мовним картинам світу, мовленнєвим системам, не тільки виявляє, фіксує, семантично артикулює різні «виміри» дійсності, а й вибудовує те реальне її багатоманіття (у тому числі й дійсності самої думки, внутрішнього пізнавального, емоційного, етнопсихічного досвіду народів), яке може бути *взаємодоповнювальним у загальному духовному досвіді людства*» [3, с. 124]. Звідси «зведення різних поглядів, спрямувань думки, різнобічних прийомів мислення й намагань відтворити безконечномірність дійсності до якогось одного виміру, однієї візії, породжує пласку картину світу, узятую в одній проекції» [3, с. 124].

Такий підхід переводить проблему мови та літератури у сферу питань, пов'язаних з колективним підсвідомим, з національною міфологією, а у подальшій перспективі – забезпечує вихід на герменевтику та феноменологію словесного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 2000. 400 с.
2. Кассирер Э. Философия символических форм : в 3-х т. Язык. Москва-Санкт-Петербург : Университетская книга, 2002. Т. 1. 270 с.
3. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до теорії мовного релятивізму). Львів : Літопис, 2002. 304 с.
4. Лотман Ю. М. Статьи по семиотике культуры и искусства. Санкт-Петербург : Академический проект, 2002. 544 с.
5. Потебня О. Думка й мова. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів : Літопис, 2002. С. 34–52.
6. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку. Языки как образ мира. Москва-Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2003. С. 157–201.